

تاریخ تمدن
و فرهنگ اسلامی

دکتر محمد مهدی احمدی

www.ketab.ir

احمدی، محمدمهدی، ۱۳۳۷ -

تاریخ تمدن و فرهنگ اسلامی / محمدمهدی احمدی . - قم: محمدمهدی
احمدی؛ مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه
علمیه قم)، ۱۳۸۸.

[۲۴۴] ص.

ISBN 978 - 964 - 09 - 0171 - 7 - ۸۰۰۰ تومان

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۲۱۳] - ۲۱۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

چاپ چهارم: ۱۳۹۳.

۱. تمدن اسلامی. ۲. فرهنگ اسلامی. الف. دفتر تبلیغات اسلامی
حوزه علمیه قم مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۹۰۹/۰۹۷۶۷۱

ت ۲ الف ۲ / ۲۰۳۸

ب ۱۳۹۳

تاریخ تمدن و فرهنگ اسلامی

نویسنده: دکتر محمدمهدی احمدی

ناشر: ~~مؤسسه بوستان کتاب~~ مؤسسه بوستان کتاب

(مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

نوبت چاپ: چهارم / ۱۳۹۳

شمارگان: ۷۵۰۰

بها: ۸۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۱۳ مقدمه

بخش اول

تاریخ تمدن و فرهنگ اسلامی

۱۹ آشنایی با چند اصطلاح کلیدی

۱۹ مفهوم و تعریف واژه‌ها

۱۹ تاریخ

۲۰ فرهنگ

۲۱ تمدن

۲۱ تجدد - مدرنیسم

۲۳ عناصر تشکیل دهنده فرهنگ و تمدن

۲۵ تمدن اسلامی، محدوده تاریخی و جغرافیایی آن

۲۶ تجلی هنر اسلامی در شهرها

۲۹ تمدن اسلامی، علل و عوامل آن

۳۰ عناصر سازنده تمدن اسلامی

۳۱	۱. تسامح در رفتار مسلمانان
۳۲	۲. کسب دانش و فن
۳۳	۳. اندیشیدن و تفکر
۳۴	۴. کار
۳۶	۵. هجرت
۳۷	۶. رعایت حال مستضعفان
۴۰	۷. ایمان، پایه اساسی تمدن
۴۱	اعتراف به محقق
۴۲	اسلام، فرم یکی نامع
۴۴	نهضت شکوفایی علم
۴۶	تلاش و کوشش علمی
۴۷	مدارس و دانشگاه‌های جهان اسلام
۵۱	نظام درسی و مراتب علمی
۵۱	۱. تربیت مدرس
۵۳	۲. اوقات تدریس
۵۳	۳. لباس استادی
۵۳	۴. کرسی تدریس
۵۴	۵. حقوق اساتید
۵۴	۶. اتحادیه معلمان
۵۵	۷. کتاب و کتاب‌خانه
۵۷	۸. نظم اداری کتاب‌خانه‌ها

۵۷	۱. خازن و سرپرست کتابخانه
۵۸	۲. مترجمان
۵۹	۳. نسخه برداران
۵۹	۴. تجلید (جلدسازی)
۶۰	۵. راهنمایان (مناولون)
۶۰	نهاد علمی - اجتماعی و علمی
۶۶	زن در جامعه علمی
۶۹	فرشته انس
۷۱	نظام اداری
۷۳	۱. وزارت تفویض
۷۳	۲. وزارت تنفیذ
۷۶	انگیزه‌های اعتقادی و فرهنگی و اجتماعی
۷۷	۱. فرهنگ
۷۸	۲. سعه صدر
۸۱	تأثیر فرهنگ‌های ملت‌های پیشین در تمدن اسلامی
۸۳	مهمترین انگیزه‌ها
۸۷	عصر طلایی ترجمه
۸۹	مترجمان زبردست
۹۰	آثار فرهنگی ملل بیگانه
۹۱	آثار یونانی
۹۲	خلاقیت علمی

۹۳	خدمات متقابل ایران و اسلام
۹۵	داوری‌ها درباره تمدن اسلامی و ایرانیان
۹۵	۱. گفتار ابن خلدون
۹۶	۲. داوری آرتور کریستین سن
۹۷	۳. فرمایش پیامبر اسلام ۹
۹۷	اسلام و اسلام
۹۸	آسیب شناسی تمدن‌ها
۹۹	جنگ‌های ایران
۱۰۰	مناظره اول
۱۰۲	مناظره دوم
۱۰۷	داده‌ها
۱۰۹	توضیح نام کتاب از زبان استاد
۱۱۰	اعترافات
۱۱۳	نقش موالی در توسعه علم
۱۱۴	یک روایت تاریخی
۱۱۷	عناوین کتاب

بخش دوم

جامعه‌شناسی عقب‌ماندگی

۱۲۳	عقب‌ماندگی و توسعه‌نیافتگی
۱۲۴	علائم و ویژگی‌های عقب‌ماندگی

۱. تعلق به شبکه جهانی استعمار ۱۲۴
۲. شالوده‌های نامتناسب سیاسی ۱۲۵
۳. تشکیلات نامتناسب اداری ۱۲۶
۴. شالوده‌های نامتناسب اجتماعی ۱۲۶
۵. حاکمیت جمود و تسلیم‌پذیری در برابر صاحبان قدرت ۱۲۶
۶. روحیه «پدرمآبی» و «پدرمنشی» ۱۲۷
۷. فایده طبّانی زیاد ۱۲۷
۸. وجود روان‌ناسی عقب‌ماندگی ۱۲۷
۹. جهل و بی‌سوادی ۱۲۸
- حمله مغول به ایران ۱۳۱
- علت جنگ ۱۳۲
- خسارت‌های جنگ ۱۳۲
- شاهدی ناظر ۱۳۳
- سقوط بغداد ۱۳۴
- جنگ‌های صلیبی ۱۳۶
- وقوع جنگ ۱۳۷
۱. استعمار ۱۴۱
۲. حاکمیت استبداد و اشرافی‌گری ۱۴۳
۳. رگه‌های جاهلیت در ارکان حکومت ۱۴۶
۴. دوران سیاه استبداد ۱۴۷
- الف) تراژدی اوّل ۱۴۹

۱۵۲	ب) تراژدی دوم
۱۵۵	ج) تراژدی سوم
۱۵۶	د) تراژدی چهارم
۱۵۶	عثمانیان در نمایشگاه تاریخ
۱۵۷	ویژگی های سلطان محمد فاتح
۱۵۸	ستیزات ترک عثمانی
۱۵۹	انحطاط دولت عثمانی
۱۶۱	تحجر ایبه، قول، خراج علم
۱۶۴	سقوط معتزله و حرکات جزیرگی
۱۷۳	آغاز دوره علم
۱۷۳	اوضاع ترکیه
۱۷۴	دیگر کشورهای اسلامی
۱۷۷	دنیا پرستی و انحطاط اخلاقی
۱۷۸	۱. کاخ ها و ساختمان ها
۱۷۹	۲. ثروت خلیفه و خاندانش
۱۷۹	۳. تفنن در خوراک
۱۸۰	۴. استعمال مسکرات و عیاشی ها
۱۸۲	تأثیر تمدن اسلامی بر تمدن غربی
۱۸۳	راه های نفوذ
۱۸۵	عمق جهل و نادانی
۱۸۶	تمدن طلایی

۱۸۸	تأثیر اخلاقی
۱۸۹	یک سؤال اساسی
۱۹۱	ریشه‌های رنسانس
۱۹۳	نقش اسلام در رنسانس
۱۹۴	اعترافات
۱۹۶	ظرف‌های موجود در جهان اسلام
۱۹۶	موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی
۱۹۷	ویژگی‌های طبیعی
۱۹۸	پیامدهای طبیعی
۱۹۹	ویژگی‌های انسانی - انصار
۲۰۱	سرمایه فرهنگی و معنوی اسلام
۲۰۱	۱. بیداری و اهمیت دادن به مسائل مرنوشت‌ساز و استقلال ملی
۲۰۲	۲. وجود مکتبی برانگیزاننده و پیش‌رو
۲۰۳	۳. انحطاط معنوی و بحران در این دنیای مدرن
۲۰۶	پارلمان ابلیس
۲۱۳	کتاب‌نامه

نمایه

۲۱۹	آیات
۲۲۰	روایات
۲۲۱	اعلام
۲۳۹	اصطلاحات و موضوعات

هر جامعه‌ای با توجه به ویژگی‌های قومی و با اجماع بر آنها به فرهنگ ویژه خود دست می‌یابد. در این زنجیر به هم پیوسته، مطمئناً شناخت و تعریف کوچک‌ترین جزء این اجزا که «عنصر فرهنگی» نامیده می‌شوند، باعث می‌گردد با یک مجموعه فرهنگی غنی با کمترین تعارض روبه‌رو شویم. پیرایه آن، اهمیت و تأثیر این مجموعه فرهنگی که عناصرش با توجه به کارکرد آن مورد تمیز و تحلیل قرار گرفتند، ما را در تمام ابعاد توسعه؛ اعم از اقتصادی، اجتماعی، صنعتی، فرهنگی سیاسی و... یاری می‌رساند.

فرهنگ و تمدن ایران بر شدت در اعماق، تاریخ ریشه دوانیده است. در طول تاریخ پرفراز و نشیب و چندیبزار ساله این کشور، نه تنها مشعل فرهنگ ایرانی خاموش نشد، بلکه باعث جذابیت‌ها و مهاجم این سرزمین نیز گردیده است. بدیهی است که یکی از مهم‌ترین تحولات تاریخی این سرزمین، ورود اسلام و اختلاط آن با فرهنگ و تمدن ایرانی، تأثیر متقابل این دو بر یکدیگر در قرن‌های پی‌درپی بود؛ همان‌طوری که سکاپرستی در فرهنگ ایران باستان جایگاهی ویژه داشته است. این عناصر باره وارد

در فرهنگ ایرانی، چنان هم آغوش شدند و به شکوفایی رسیدند که نام «فرهنگ ایران اسلامی» به خود گرفته و به دلیل پویایی و اصالت عناصر سازنده‌اش توسعه نیز یافته است.

موضوع سخن با توجه به آنچه گفته شد روشن است و آن، «هویت ملی» و «هویت دینی» در این سرزمین می‌باشد. اکنون سؤال این است که آیا ما را توجه به ظرفیت‌های موجود در این دو حوزه، ویژگی‌های آن را برای نسل فعلی تبیین کرده‌ایم؟ یا موضوع‌های عمیق این دو در سطح جامعه به سواد متفکرانه بین اصحاب اندیشه به نقد کشیده شده است؟ یا این که در هر حوزه متفکران، ساز خویش را می‌زنند و هیچ نقدی را به آرای خود بر نمی‌تابانند. کورس‌های تاریخ نیز گوش شنوایی نمی‌یابد، ملی‌گرایانی که بدون توجه به سویی دین و زیرساخت‌های آن و نقش مذهب در اجتماع، آرای خود را نشر می‌کنند و در سوی دیگر، افرادی که با نگاهی تک‌بعدی و افراطی نسبت به دین، مذهب بدون توجه به واقعیت‌های جامعه و عامل زمان، سخن خرد را بیان می‌کنند به بی‌راهه می‌روند. عدم تبیین و تشریح و حتی تخریب هر یک از حوزه‌ها به نفع دیگری و حتی قرار دادن هویت ملی چیزی جز اضمحلال فرهنگی و ضعف و سستی آن در دراز مدت در پی ندارد.

به عبارت دیگر؛ هویت ملی رودرروی هویت دینی نیست، بلکه مجموعه‌ای از باورها و خواسته‌ها و رفتارهای یک ملت است و طبیعی است اعتقادات و باورهای یک ملت مؤمن و موحد نیز جزء عناصر تشکیل دهنده هویت ملی قرار گیرد. آنچه مسلم است این که به نظر اکثر

اندیش‌مندان فرهنگی، این دو هویت مکمل یک‌دیگرند. راه رسیدن به یک مجموعه کامل، شناخت و تأکید بر ویژگی‌ها و خصوصیات منحصر به فرد هر حوزه، نوآوری، آزادی فکری و دگرگونی صحیح می‌باشد و چون شاهد پویایی و حرکت زنده این دو مقوله، در طول تاریخ بوده‌ایم، بنابراین نسل سخن‌گوش و فرهیخته کنونی نه تنها در آن توقف نخواهد کرد، بلکه با پرواز این دو، پیش خواهد رفت و راه را بر کسانی که در صدد تقابل این حوزه و دین پی‌مانع خویش می‌باشند خواهد بست.

در بخش‌های مختلف این کتاب، به بنیادهای معنوی و زمینه‌های تاریخی اسلام و اندیشه نوین با علل و عوامل پیدایش فرهنگ تمدن اسلامی، تحلیل مسیر اسلامی در طول انحطاط مسلمانان پرداخته شده است. امید است برای تکمیل و اصلاح این بحث مطرح شده از نظریات سازنده خوانندگان محترم استفاده کنیم.

محمد مهدی احمدی